

ЛАЗОРЕНКО
Юлія Іванівна,
старш. наук. співроб.
відділу науково-методичної роботи
ДНСГБ УААН
(м. Київ)

РЕАБІЛІТОВАНА НАУКОВО-ДОПОМІЖНА БІБЛІОГРАФІЯ
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЗАВЕРШАЛЬНОГО ПЕРІОДУ
ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ
(СІЧЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 1945 р.)

Автор вважає за доцільне довести до вчених-дослідників історії України періоду Великої Вітчизняної війни та широкого загалу знайдені ним, вивчені de visu, реабілітовані (через 24 роки) бібліографічні джерела, що містять матеріали з соціально-економічного, політичного становища, культурного життя та про всенародний опір українського народу окупаційному режиму, масовому терору, а також про відбудову народного господарства в досліджуваний період.

Автор считает необходимым сообщить учёным-исследователям истории Украины периода Великой Отечественной войны и широкой общественности о найденных им, реабилитированных (через 24 года) библиографических источниках, изученных de visu, которые содержат материалы о социально-экономическом, политическом положении, культурной жизни, всенародном сопротивлении украинского народа оккупационному режиму, массовому террору, а также о восстановлении народного хозяйства в исследуемый период.

The author regards necessary to inform the scientists-researchers of the history of Ukraine (the period of Great World War) and wide public about bibliographies sources, which were founded and researched by her through 24 years. They contain the materials about socio-economic, political situation, cultural life, Ukrainian national resistance to occupational mode, mass terror and restoration of a national economy in the researched period.

Вагомою складовою джерельної бази дослідження історії України періоду Великої Вітчизняної війни, поряд з архівними матеріалами, є

бібліографічні джерела воєнного періоду, що в свій час потрапили до розряду негласно заборонених з ідеологічних та політичних мотивів.

До числа таких реабілітованих праць відносяться XI-XII випуски щоквартального бібліографічного покажчика «Велика Вітчизняна війна» [1] Державної бібліотеки СРСР ім. В.І. Леніна (ДБЛ) – нині Російської державної бібліотеки (РДБ), що вміщують поряд з іншою інформацією з історії боротьби українського народу проти німецько-фашистських загарбників.

Випуски мають особливий інтерес, джерелознавче та наукове значення. Цінність цих випусків на сьогоднішній день полягає в тому, що, створені в суворих умовах війни, по гарячих слідах подій, вони є єдиним бібліографічним джерелом інформації, в якому синхронно подіям, які відбувалися на теренах СРСР під час війни, знайшло відображення соціально-економічне, політичне і культурне життя України за останні півроку третього завершального періоду Великої Вітчизняної війни (січень-червень 1945 р.). До випусків увійшли публікації історичних джерел із 50-ти назв журналів і 15-ти назв центральних газет, що виходили в воєнні роки і понині зберігають незаперечну цінність для дослідників історії Великої Вітчизняної війни. Допоміжний покажчик імен до цих випусків містить прізвища авторів книг і статей, прізвища осіб, яким присвячені ті чи інші вміщені в даних випусках покажчика літературні матеріали. Наше завдання полягало у виокремленні з XI-XII випусків покажчика першоджерел, які висвітлюють відомості з історії України.

Дослідження проведено з використанням методу системного підходу, комплексного і посторінкового вивчення об'єкту даного дослідження, аналітичного відбору матеріалу, в якому містилися відомості про події в Україні в досліджуваній період. Відбір супроводжувався переглядом джерел первинної інформації *de visu*, увагу було зосереджено на її джерелознавчій цінності, авторах, повноті відображення в них різних аспектів боротьби українського народу, характері змісту, актуальності, видово-типологічних відмінностях. Отримані дані було узагальнено та систематизовано.

Укладачі даного бібліографічного покажчика «Велика Вітчизняна війна» у передмові визначили ще в 1943 році його основну науково-допоміжну функцію, відзначивши, що «ця обширна праця розрахована, головним чином, на використання її в науковій роботі представниками різних спеціальностей, які працюватимуть над висвітленням проблем Вітчизняної війни» [2].

Як показало наше дослідження, ще з моменту надрукування XI-XII випуски покажчика стали і є до цього часу унікальною бібліографічною рідкістю. Вони практично до цього часу не використовувалися дослідниками. Чому так сталося? У пошуках відповіді вдалося встановити, що трьохтисячний тираж цих випусків був спалений, не побачивши світ. Дивом уціліли лише два примірники, що знайдені нами в підсобній бібліотеці Воєнного відділу РДБ.

З'ясовано в результаті дослідження, що в 1950 р. ці історичні джерела через об'єктивне висвітлення реальних подій були вилучені з повсякденного користування і 21 рік (до 1971р.) знаходились у відділі спеціального зберігання («спецхрані») ДБЛ. Доступ до них був закритий навіть для дослідників.

За допомогою архівних даних [3] встановлено, що редактором покажчика (книга обсягом 24^{1/4} друк. арк. (389 с.), тираж 3 тис.) був П.І. Карклін – підполковник інтендантської служби, який понад 30 років віддав діяльності в галузі воєнної бібліографії, відредагував понад 70 бібліографічних праць. У журналі обліку забороненої літератури спецхрану, в графі, що фіксує причину арешту видання, стоїть його прізвище.

У роки війни П.І. Карклін керував у ДБЛ спеціально створеною групою по бібліографування матеріалів про Велику Вітчизняну війну, брав участь у розробці Інструкцій, які визначали обсяг, напрям та методику діяльності групи. За свою працю був нагороджений орденом Леніна, двома орденами «Червоного Прапора» та ін. Здається дивним, чому людина з такою бездоганною службовою характеристикою була причетною до трагічної долі даного бібліографічного джерела.

У розмові з працівниками відділу спецзберігання РДБ нами було з'ясовано, що вірогідною причиною знищення тиражу було включення до цих випусків публікацій репресованих авторів.

У результаті вивчення обсягу та якості публікацій, зібраних у XI-XII випусках бібліографічного покажчика «Велика Вітчизняна війна», нами було встановлено, що ці випуски серед 4682 друкованих джерел первинної інформації містять 439 таких, що всебічно відображають історію України в завершальний період війни. Ці джерела вилучені нами з 54 рубрик (загальна кількість – 147), зведених у 18 розділів, що охоплюють усю палітру боротьби українського народу з фашизмом і відбудови народного господарства. Вважаємо за необхідне подати з цього масиву джерел наступні (див. табл.).

Дослідження XI розділу «Радянський тил і його допомога фронту», рубрика «Радянська культура на службі оборони», підрубрика «Наука і техніка» показало відсутність друкованих праць із науки й техніки на теренах УРСР у цей період, що обумовлено повною евакуацією значних наукових установ та заводів і фабрик у глибокий тил СРСР. В екстремальних умовах у стислі строки евакуйовані українці самовідданою працею відновили і примножили випуск наукової та технічної продукції для потреб фронту. Так, об'єктом формування досліджуваного документального потоку були видання АН УРСР, які набули значення історичних джерел про різні форми всенародного опору українського народу окупаційному режиму, масовому терору.

Прогалини, що мають місце в наукових дослідженнях, історіографії війни, а також теми, проблеми, які, на думку істориків-дослідників, підлягають у даний час багатоаспектному і поглибленому дослідженню з використанням правдивих фактів і документальних історичних джерел, у даному випадку відповідають змісту та характеру відібраних джерел.

Безперечно, що в досліджуваний період джерела бібліографічної інформації містили елементи штучної політизації і цим вони відрізняються від сучасних. Однак віднайти в них раціональне зерно, яке б проросло в наш час на дослідницькій ниві історика, було завданням автора статті.

Список використаної літератури

1. Великая Отечественная война: Указ. лит.: В 12-ти вып. / Ред. П.И. Карклин. Гос. б-ка СССР им. В.И. Ленина.– Вып. XI-XII (январь-июнь 1945г.). – М., 1947. – 389 с.
2. Предисловие // Великая Отечественная война: Указ. лит. / Ред. В.Г. Олишев. Гос. б-ка СССР им. В.И. Ленина. – Вып. 1 (июнь-сентябрь 1942 г.). – М., 1943. – С. 3.
3. Папка «Военный відділ» 1941–1945 рр. – Архів Російської Державної бібліотеки.

Таблиця

Типові джерела, вибрані de visu із реабілітованих випусків бібліографічного цоквартальника (вип. XI-XII за січень-червень 1945 р.)

№ розділу	Назва розділу (заг. к-сть рубрик та джерел)	Назва джерел
3.	День Перемоги (2, 6)	- Костин И. Киев ликует // Учит.газ.–1945.–10 мая. - Рыльский М., Ильченко А. Слезы счастья // Известия.– 1945.–10 мая.
4.	Радянська держава у Великій Вітчизняній війні. Українська РСР (2, 17)	- Хрущёв Н.С. Некоторые очередные задачи // Парт. строительство.– 1945.–№11.–С.18-32. - Белявский П. Закарпатские украинцы // Известия.–1945.– 1 июля. - Всенародное ликование в Советской Украине // Правда.–1945.–30 июля. - В Ужгороде // Известия.–1945.–1 июля; Красная Звезда.–1945.–1 июля. - Закарпатская Украина: Справка // Правда.–1945.–30 июня; Известия.–1945.–30 июня; Красная Звезда.–1945.–30 июня. - Герасименко В. Всеобуч на Украине // Воен. обучение.–1945.–28 июня.– С.3. - Осуществлена вековая мечта // Славяне.–1945.–№6.– С.23-25.
7.	Воєнні операції Червоної Армії і ВМФ (4, 263) 1-й Український фронт (139), 2-й Український	- Бубеннов Ф. Наступление войск 1-го Украинского фрон-та. Наши части овладели г.Кельце // Красная Звезда.–1945.–16 янв.. - Бубеннов Ф. Новая победа войск 1-го Украинского фрон-та. Наши части форсировали Одер // Красная Звезда.–1945.–7 февр. - Гаглов И. Новые удары войск 1-го Украинского фронта. В Силезии заняты города Штрелен и Рибник//Красная Звезда.–1945.–28 марта. - Никитич П. Блестящая победа Первого Украинского фронта//Красный флот.–1945.–24 апр.; Труд.–1945.–24 апр. - Высокоостровский Л., Трояновский П. Над рейхстагом водружено знамя Победы//Красная Звезда.–1945.–1 мая. - Агибалов И. Наступление войск II-го Украинского фрон-та//Красная Звезда.–1945.–6 апр.

	<p>фронт та 3-й Український фронт (98),</p> <p>4-й Український фронт (6)</p>	<p>- Токарев К. Наступление войск III-го Украинского фронта. Взятые города Папа и Девечер//Красная Звезда.–1945.–27 марта.</p> <p>- Токарев К. Войска III-го Украинского фронта вышли на австрийскую границу. Взятие города Сомбатель, Капувар и Кесег// Красная Звезда.–1945.–30 марта.</p> <p>- Коротеев В. Наступление в Карпатах// Красная Звезда.–1945.–20 янв..</p> <p>- Ростков А. Герои Карпат//Правда.–1945.–29 янв..</p> <p>- Кузнецов П. Долина ДОТов//Правда.–1945.–1 мая.</p>
7.	<p>Партизани – бойові помічники Червоної Армії (9)</p>	<p>- Вершигора П. Путь на Берлин//Лит. газета.–1945.–23 июня.</p> <p>- Катаев В. Катакомбы//Известия.–1945.–22-24 марта.</p> <p>- Ковпак С.А. От Путивля до Карпат. Лит. запись Е. Герасимова.–М.: Воениздат, 1945.– 135с.</p> <p>- Симонович Н. Гордость киевских железнодорожников //Гудок.–1945.–24 июня.</p>
9.	<p>Герої Вітчизняної війни (4, 13)</p>	<p>- Герои наступления // Правда.–1945.–25 марта.</p> <p>- Дважды герой // Пограничник.–1945.–№10.–С.27-29.</p> <p>- Ряховский В. 380 боевых вылетов // На защите Родины.– М.: Моск. большевик.– 1945.–С.34-44.</p> <p>-Дубинский И. Братья Михеевы // Правда.–1945.–23 июня.</p> <p>- Костин Н. Партизанская семья // Учит. газета.– 1945.– 1 янв.</p> <p>- Компаниец Л. Марина // Правда. –1945.–17 февр.</p> <p>- Кононенко Е. Слава советским детям // Правда.–1945.–21 мая.</p>
11.	<p>Радянський тил і його допомога фронту (21, 80)</p>	<p>- Матюшин Ф. Колхозная молодёжь восстанавливает Днепрогэс // Комсомол. правда.– 1945.– 4 янв.</p> <p>- Бурденюк Ф. Киевщина накануне весеннего сева // Известия.–1945.–30 марта</p> <p>-Жук К. Сталинская область восстанавливает сельское хозяйство // Правда.–1945.–19 янв.</p> <p>- Коваль Г. Возрождается животноводство Полтавщины // Правда.–1945.–5 марта.</p> <p>- Хрущёв Н.С. Создадим новые колхозные сёла: Беседа с предс. СНК УССР и секретарём ЦК КП(б)У тов. Н.С. Хрущёвым // Известия.–1945.–2 мая.</p> <p>- Пинчук Г.П. Задачи учительства Западной Украины // Учит. газета.–1945.–31 янв.</p> <p>- Порошина О. Восстанавливаем политпросветучреждения. Полтавская обл. УССР // Политпросветработа.–1945.–№1-2.– С. 24-25.</p> <p>- Антокольський П. Испытание временем: Статьи.– М.,1945.– 144с.</p> <p>-Рыбак Н. Украинская проза: Заметки писателя (Пер. с укр.) // Лит.газета.–1945.–17 февр.</p> <p>-Яновский Ю. Максим Рыльский /К 50-летию и 35-летию его литературной деятельности// Известия.–1945.–20 марта.</p> <p>- Наступает время великой стройки // Сов. Искусство.–1945.–1 мая.</p> <p>- Герасимов С. Как снимался фильм «Крымская конференция»: беседа с руководителем съёмок кинорежиссёром С. Герасимовым // Известия.–1945.–6 марта.</p> <p>- Сиренко В.Г. Возрождение профсоюзных здравниц Крыма: Беседа с</p>

		начальником Управления госпиталями и санаториями ВЦСПС по Крыму // Труд.–1945.–13 июня.
12.	В районах, звільнених від німецької окупації	- Володарський Л. Возрождение хозяйства на освобождённой советской земле // Красная Звезда.–1945.– 29 мая -Страна залечивает раны, нанесённые войной // Известия.–1945.–5 июня.
13.	Злодіяння і звірства гітлеровців	- Дубина К. Злодеяния немцев в Киеве.– М.: Госполитиздат, 1945.– 48 с. - Зверства нем.-фашистских захватчиков: Документы / Сост. майором Ф.Ф. Матросовым.– М.: Воениздат, 1945.–Вып.13.– 84 с. - Эренбург И. Возвращение на Родину. Группа советских граждан, освобождённых союзными войсками из немецкого плена, прибыли в Одессу// Красная Звезда.–1945.–27 марта.
17.	Художня література	-Воронько П. Возвращение песни // Лит.газ.–1945.–№9.–23 февр.–С.3. - Первомайский Л. Огни на Карпатах: Пер. с укр.– М.: Воениздат.– 1945.–48 с. - Скульский Т. Счастье смелых / Уфа: Союз сов. писат. Украины.– 1944.–39 с.– (Сер. «Фронт и тыл»).